Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumun Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığı Açısından İncelenmesi

Doç. Dr. Yeliz Kındap Tepe

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0963-810X>

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Samsun – TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Vezir Aktaş

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8475-1877>

Jönköping Üniversitesi, Eğitim ve İletişim Fakültesi, Pedagoji ve Psikoloji Bölümü, Smaland – İSVEÇ

Rojin Demirel

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7618-4489>

TÜRKİYE

Dr. Öğr. Üyesi Cansu Kanat

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1279-3143>

TÜRKİYE

Makale Geçmişi

Geliş: 23.12.2019

Kabul: 20.03.2020

On-line Yayın: 25.03.2020

Anahtar Kelimeler

Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum

Düşmanca Niyet Yükleme Eğilimi

Araştırma Makalesi

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.40275>

Öz

Dünyada her yıl çok sayıda insan çeşitli sebeplerden dolayı vatandaşı olduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalmaktadır. Mülteciler Derneği'nin bildirimine göre (2019), geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı 62 bin 335 kişidir. Bu veri bir taraftan Suriyeli mültecilerin bir kısmının kamp alanlarına yerleştirildiğini gösterirken diğer taraftan birçok Suriyeli mültecinin kentlerde yaşadıklarını göstermektedir. İlgili alan yazını incelendiğinde Türkiye'de yapılan araştırmalarda genellikle Suriyeli mültecilerin yaşadığı sorunlar ve ne gibi sorunlara sebep oldukları konularına odaklanıldığı, Suriyeli mültecilere yönelik tutumu ve bu tutumun belirleyicilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu belirlenmiştir. Yapılan bu çalışmada Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun öncüllerinin belirlenmesi amacıyla söz konusu tutumların düşmanca niyet yükleme eğilimi, anne baba eğitimi ve mülteci tanıdığı olup olmaması değişkenleriyle ilişkileri incelenmiştir. Bu amaçla farklı bölümlerde okuyan öğrencilerden, yaşları 18-32 arasında değişen (Ort. = 21.13, S = 2.04), toplam 276 katılımcı (126 kadın ve 150 erkek) araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği (Doğan, Erdoğan, Yunus ve Kındap-Tepe, 2017), Düşmanca Niyet Yükleme Ölçeği (Aktaş ve Kındap-Tepe, 2019) ve demografik bilgi formu kullanılmıştır. Suriyeli mültecilere yönelik tutumu yordayan değişkenleri incelemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçta anne eğitim düzeyi ve mülteci tanıdığı olma durumunun ve düşmanca niyet yüklemenin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumu pozitif yönde yordadığı görülmüştür. Bulgular, mülteci tanıdığı olmamasının, düşmanca niyet yükleme eğiliminin ve anne eğitim düzeyinin yüksek olmasının Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutum üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar ilgili literatür bağlamında tartışılmıştır.

Atıf Bilgisi / Reference Information

Kındap Tepe, Y.; Aktaş, V.; Demirel, R. ve Kanat, C. (2020). Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumun Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığı Açısından İncelenmesi. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Year: 13, Number: 79, Spring, p. 375-385.

Investigation of the Attitude of Syrian Refugees in Terms of Hostile Attribution Bias

Assoc. Dr. Yeliz Kindap Tepe

Ondokuz Mayıs University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Psychology, Samsun – TURKEY

Asst. Prof. Dr. Vezir Aktaş

Jonkoping University, School and Education and Communication, Department of Pedagogy and Psychology, Smaland– SWEDEN

Rojin Demirel
TURKEY

Cansu Kanat
TURKEY

Article History

Submitted: 23.12.2019

Accepted: 20.03.2020

Published Online: 25.03.2020

Key Words

Attitude Towards Syrian Refugees

Hostile Attribution Bias

Research Article

DOI:

<http://dx.doi.org/10.29228/JASSS.40275>

Abstract

Every year, a large number of people in the world are forced to leave their country of origin for various reasons. According to the notification of the Refugee Association (2019), the number of Syrians staying in the temporary accommodation centers is 62 thousand 335 persons. This data shows that some Syrian refugees are settled in camps, while many Syrian refugees live in cities. Based on the literature examined in the study conducted in Turkey which usually focus on the issues that caused problems, such as problems and what he lived the Syrian refugees, the attitude towards the Syrian refugees and the study of the determinants of this attitude was determined to be limited. In this study, in order to determine the precursors of negative attitudes towards Syrian refugees, the relations of these tufts with variables such as hostile attribution bias, parental education and whether or not they know refugees are examined. For this purpose, 276 undergraduate students (126 female and 150 male) aged between 18-32 years ($M = 21.13$, $SD = 2.04$) were included in the study. The Attitude Scale towards the Syrian Refugees, the Hostile Attribution Bias Scale and demographic information form were used in the study. Hierarchical regression analysis was conducted to examine the variables predicting the attitude towards Syrian refugees. As a result, it was seen that the mother's education level and the status of being acquainted with refugees and attributing hostile intent positively predicted negative attitudes towards Syrian refugees. Findings revealed that the lack of familiarity of refugees in the negative attitude towards Syrian refugees, the tendency to impose hostile attribution bias and the level of mother education are important determinants. The results are discussed in the context of the relevant literature.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insanlar farklı gerekçelerle yaşadıkları yerleri terk ederek başka yerlere/ülkelere göç etmektedir. Genel olarak, bireylerin veya insan gruplarının çeşitli sebeplerden dolayı bir yerden başka bir yere geçici veya sürekli olarak taşınması olarak tanımlanan göç olgusu (Hagen-Zanker, 2008) toplumların demografik, kültürel, sosyo-ekonomik ve psikolojik özelliklerini etkileyebilmektedir. Göç olgusu oldukça geniş, apayrı bir inceleme alanı olduğundan dolayı bu çalışma kapsamında, zorunlu göçmenliğe maruz kalan mültecilere odaklanılmıştır.

Literatürde mülteci kavramı ile ilgili olarak çeşitli tanımlamalar bulunmakla birlikte, söz konusu kavram kısaca savaşlar, siyasi baskı, afetler, etnik çatışmalar gibi nedenlerle ülkelerini zorunlu terk eden kişiler olarak ele alınabilir (Önen, Güneş, Türeme ve Ağaç, 2014). Birleşmiş Milletler'in (BM) mültecilerin statüsüne ilişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne göre ise mülteci *"ırkı, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği konusunda haklı bir korku taşıyan ve bu yüzden ülkesinden ayrılan ve korkusu nedeniyle geri dönmeyen veya dönmek istemeyen kişi"*dir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR], 2019, Aralık; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, t.y.). Özellikle son yıllarda küresel düzeyde mülteci sayısı giderek artmakta, her yıl milyonlarca insan siyasi kargaşa, savaş, etnik çatışma, otoriter rejimler, insan hakları ihlalleri vb. sebeplerle can güvenliklerinin olmadığı ya da sosyal kimliği veya siyasi düşüncelerinden dolayı baskı göreceği endişesiyle yaşadıkları yeri terk ederek, başka bir bölgede veya ülkede bir mülteci olarak yaşamak zorunda kalmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) 2018 yılı küresel eğilimler raporuna göre dünya genelinde göç etmek zorunda kalan kişi sayısını geçen yıla oranla 2.3 milyon kişi artarak 70.8 milyona ulaştığı belirtilmektedir. Söz konusu grupta çatışma, savaş veya zulüm nedeniyle ülkesini terk etmek zorunda kalan mülteciler ise 25.9 milyon kişi ile ilk sırada gelmektedir (UNHCR, 2019, 20 Haziran).

Çeşitli sebeplerle yurtlarından ayrılan mültecilerin ilk etapta komşu ülkelere sığındıkları söylenebilir. Bu bağlamda Suriye'de 8 yıl önce, 2011 yılında başlayan ve halen devam eden savaş, milyonlarca kişinin mülteci konumuna düşmesine, komşu ülke olan Türkiye'ye sığınmalarına neden olmuştur. Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Göç Örgütü (IOM) verilerine göre (IOM, 2018-2019) Türkiye'deki mülteci ve diğer göçmen sayısı toplamda 3.8 milyonun üzerindedir. Şubat 2018 itibari ile bunun 3.4 milyonu Suriyeli mültecilerden oluşmaktadır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019), Türkiye'ye göç eden Suriyeli mültecilerin sayısını 2012'de 14.237 olarak belirtirken, bu sayıyı 2019'da 3 milyon 680 bin 603 kişi olarak belirlemiştir. Bu ve benzeri veriler Türkiye'nin dünyadaki en yüksek sayıda mülteciye ev sahipliği yapan ülkelere biri olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, resmi kaynaklarda yer alan sayıların haricinde ülkeye kaçak yollarla giren birçok Suriyeli mültecinin varlığı bilinmektedir.

Mültecilik sadece ülkesini çatışma, savaş veya baskıdan kaçmak için terk etmek zorunda kalan insanları etkilememekte, aynı zamanda sığınan ülkede yaşayan insanları, toplumun yapısını da etkilemektedir. Yapılan pek çok çalışmada sığınmacıların çoğunun ruh sağlıklarını olumsuz olarak etkileyen göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası pek çok travmaya maruz kaldıkları; bireylerde depresyon, psikosomatik belirtiler, uyku düzensizliği, intihar, agorafobi ve travma sonrası stres bozukluğu vb. semptomların görüldüğü ifade edilmektedir (Demirbaş ve Bekaroğlu, 2013; Makhshvili, Chikovani, McKee, Bisson, Patel ve Roberts, 2014; Türk Tabipler Birliği, 2016). Mülteciler Derneği'nin bildirimine göre (2019), geçici barınma merkezlerinde kalan Suriyelilerin sayısı 21 Kasım 2019 tarihi itibarıyla 62 bin 335 kişidir. Bu sayı Ekim (2019) ayında 62 bin 673 kişi, 2019'un başında 143 bin 558 kişi, 2018'in başında ise 228 bin 251 kişi olarak belirtilmişti.

Suriye uyruklu yabancıların sadece yaklaşık yüzde 2,4'lük bir kesiminin resmi geçici barınma merkezinde yaşadığı ifade edilmektedir (Hamsici, 2019, 20 Ağustos). Söz konusu veri bir taraftan

Suriyeli mültecilerin bir kısmının kamp alanlarına yerleştirildiğini gösterirken diğer taraftan birçok Suriyeli mültecinin kentlerde yaşadıklarını göstermektedir. Suriyeli mültecilerin özellikle kamplar dışında kent yaşamı içerisinde yer almaları sosyal ve ekonomik hayatın içerisinde giderek daha görünür bir şekilde bulunmaları toplumsal etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Bu da işsizlik, ucuz iş gücü, çocuk işçiliği gibi birçok toplumsal sorunun yaşanmasına zemin hazırlayabilmekte, sonuçta da yerel halkın mültecilere yönelik olumsuz tutumlar geliştirebilmelerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de yaşayan insanların Suriyeli mültecilere yönelik tutumu üzerinde etkili olan birçok faktörün olduğu söylenebilir. Göç alan ülkelerde sıklıkla görülen sorunların başında yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gelmektedir. Bunları; sosyal dışlanma, ekonomik zorluklar, kötü çalışma koşulları, ayrımcılık pratikleri, ‘günah keçisi’ ilan etme gibi çok boyutlu problemler takip etmektedir (European Union Agency for Fundamental Rights [FRA], 2011; ILO, IOM, & OHCHR, 2001; Miller, 2018). Bu nedenle, çoğu zaman mülteciler; sığındıkları ülkede bir sorun, hatta birçok sorunun kaynağı olarak değerlendirilebilmektedirler (Göker ve Keskin, 2015). Yapılan çeşitli çalışmalarda yerel halk arasında Suriyeli mültecilerin iş ve yaşam alanlarının güvenilirliğine bir tehdit oluşturduğu (Birdal, 2017, 29 Ocak), sigortasız ve düşük ücretle çalışmalarının/çalıştırılmalarının yerel halk arasında işsizlik oranında artışa yol açtığı yönünde yaygın algıların olduğu ifade edilmektedir (Boyras, 2015). Bunun dışında gittikleri yerlerde var olan ülke ekonomisini bozdıkları yönündeki temel düşüncenin mültecilere yönelik olumsuz tutumun temel belirleyicisi olduğu ifade edilmektedir (Güney ve Konak, 2016). Nitekim Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyasal Araştırmalar Merkezi (HUGO) tarafından Suriyeli mültecilere yönelik hazırlanan rapor kapsamında yerel halkla yapılan görüşmelere yer verilmiştir. Buna göre, yerel düzeyde Suriyelilerin hırsızlık, fuhuş, gasp, kamu malına zarar verme vb. suçlarla ilişkilendirilmesi oldukça yaygındır. Oysa yapılan bütün çalışmalarda Suriyelilerin suça karışma oranlarının yerel halkın suç oranlarından çok daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Buna rağmen algı abartılı biçimde olumsuzdur (Erdoğan, 2014). Bu ve benzeri algıların varlığı yerel halkta Suriyeli mültecilere yönelik düşmanca yüklemde bulunma eğiliminin olduğunu düşündürmektedir.

Heider’a (1958) göre kişilerarası ilişkilerde insanların birbirlerini algılayış şekillerinin, aralarındaki ilişkiyi büyük ölçüde etkileyebilmektedir. Buna göre, birey kendi sosyal çevresinde yer alan diğer insanların davranışlarına yönelik nedensel yüklemelerde bulunup bu yüklemeler doğrultusunda davranarak, karşıdakinin davranışlarını kontrol etmeye çalışmaktadır. Karşıdaki kişinin davranışıyla ilgili olarak nedensel yüklemde bulunurken düşmanca yüklemde bulunma yanlılığı gibi kişisel bir faktör ön plana çıkabilmektedir. Düşmanca niyet yükleme yanlılığı, diğer insanların davranışlarının olumsuz sonuçlarının kasıtlı olarak ortaya çıkarıldığını ya da düşmanca bir niyetten kaynaklandığını düşünme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Dodge ve Newman, 1981; Dodge, Schwartz, Coie, Hubbard, Cillessen, Lemerise ve Bateman, 1998). Gözlenen davranışın nedenleri hakkında yeterli bilginin olmadığı ya da ortamda bir belirsizliğin bulunduğu durumlarda nedensel yüklemeleri daha çok etkileyen söz konusu yanlılığın saldırgan davranışların bir yordayıcısı olduğu ifade edilmektedir (Aktaş, 2001; Aktaş, Şahin ve Aydın, 2005; Dodge, 1980). Suriyeli mülteciler özelinde bakıldığında ise, özellikle zaman zaman basına yansıyan haberlerde de görülebileceği gibi, yerel halk arasında Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz/düşmanca bakış açısının gün geçtikçe arttığı, hatta yerini giderek şiddet içeren davranışlara bıraktığı gözlenmektedir. Örneğin, 2018 Ağustos ayında çıkan bir habere göre Denizli’de yerel halk bir çocuğu dövdükleri iddiasıyla üç Suriyeliye saldırdı (Çetin, 2018, 10 Ağustos), Adana’da Suriyelilerle çıkan tartışmada bir Suriyeli öldürüldü (Öztürk, 2017, 06 Ekim), İzmir’in Torbalı İlçesi’nde Suriyeli bir sığınmacının bir çocuğu dövdüğü iddia edilmesi üzerine mahalle sakinleri, Suriyelilere sopa ve tırpanla saldırdı. 1’i ağır 30 kişinin yaralandığı olay sonrası yaklaşık 500 kişilik Suriyeli grup, mahalleyi terk etti (Ulu, 2017, 08 Nisan). Bu ve benzeri örnekler yerel halkın Suriyeli mültecilere ilişkin tutumlarının olumsuz yönde olduğunu, düşmanca yüklemde bulunma

eğiliminin önemli bir faktör olarak söz konusu tutumlar üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Özellikle mültecilere ilişkin bilgilerinin eksik veya yetersiz olduğu durumlarda anılan yüklem yanlılığının mültecilere yönelik olumsuz tutumlar üzerinde daha da etkili olduğu söylenebilmektedir. Türkiye'deki vatandaşların çoğunluğunun Suriyelilerin yaşadıkları savaş ortamını ve kaldıkları kampların kötü şartlarını görmedikleri veya bilmedikleri göz önüne alındığında, onlara karşı önyargılı olabilecekleri ve düşmanca bir niyet sergileyebileceklerini düşündürmektedir. Bu bağlamda, mültecilik olgusunun bir sonucu olarak bireyler arasında ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirebilmek, karşılaşılabilecek riskleri azaltmak ve mültecilerin uyum sorunlarının çözülmesine yardımcı olabilmek için Suriyelilere yönelik tutumlar üzerinde etkili olabilecek faktörlerden biri olduğu düşünülen düşmanca niyet yüklem yanlılığının incelenmesi önemlidir.

Araştırma kapsamında mültecilere ilişkin tutumlar üzerindeki etkisi incelenen bir diğer değişken ise anne-baba eğitim düzeyidir. Doğumdan itibaren çocukla en fazla iletişim halinde olan anne, çocuğun kişiliğinin gelişimindeki en önemli belirleyici olarak görülmektedir (Ersoy ve Şahin, 1999). Bu nedenle annenin çocuk yetiştirme tarzı ve bilgisi çocuğun sosyal gelişimi üzerinde oldukça önemli görülmektedir. Annenin çocuk yetiştirme tarzının da eğitim seviyesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (AAK, 1995) tarafından 5-12 yaş grubunda olan çocukların ailelerinde ailede çocuk eğitimi araştırmasına göre annelerin eğitim ve gelir düzeyi arttıkça ve çocuk sayısı azaldıkça çocuklarına yönelik otoriter tutum azalmakta, demokratik ve izin verici tutumu artmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalarda bu bulguyu doğrular şekilde yüksek eğitim düzeyine sahip annelerin çocuk yetiştirme konusunda daha demokratik bir tutum benimsedikleri; buna karşı yüksek eğitimle birlikte otoriter tutumun azaldığı gösterilmiştir (Mızrakçı 1994; Ömeroğlu, 1996; Özyürek ve Şahin, 2005; Şanlı ve Öztürk, 2015). Çocukların hayatında önemli bir sosyalleştirme figürü olan anne ve babaların eğitim seviyesi dolaylı yoldan çocukların farklı alanlardaki tutumlarını da şekillendirebileceği düşünülmektedir. Anne çocuk ilişkisinin kişiliği oluşturduğu anlayışından hareketle eğitim seviyesi yüksek annelerin ılımlı tutumlarının çocuğun da daha ılımlı ve anlayışlı yetişmesine katkı sağladığı söylenebilir. Çocuğun bu tutumunun Suriye'den gelen yardıma muhtaç kişilere karşı da gözlenmesi beklenmektedir. Dolayısıyla bu araştırmada yerel halk açısından sıklıkla tehdit unsuru olarak algılanan Suriyeli mültecilere karşı tutumlar üzerinde anne ve babanın eğitim düzeyinin nasıl bir etkiye sahip olduğu sorusuna yanıt aranmıştır.

İnsanlar bir arada yaşadıkları zaman doğal olarak etkileşim ve iletişim içinde olurlar. Suriyeli mültecilerin sayısının çok yüksek olması bir sosyal grup olarak toplumda daha görünür olmalarına yol açmakta, Suriyeli mülteciler ve yerel halk arasında sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkileşimde bulunmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Mevcut durum özellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanan çatışma ve gerginlikleri de beraberinde getirebilmektedir. Mültecilerin çoğunlukta olduğu bazı bölgelerde yerel halk ile Suriyeli mülteciler, örneğin, ucuz iş gücü, sokakta dilenme vb. gibi konulardan dolayı karşı karşıya gelebilmektedirler. Nitekim Suriyelilerin, esnafılık yapmaya çalışmaları zaten zorlanan yerli esnafın tüm ihtiyaçları devlet tarafından karşılanan, hiçbir ödeme yapmayan bütün geliri kendine kalan mültecilere hoşgörü ile bakmasını zorlaştırdığı söylenebilmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016). Mültecilerin yoğun olduğu bölgelerde olanlarla ilişki içinde olan insanların sosyal, ekonomik vb. nedenlerden dolayı mültecilere yönelik olumsuz bir tutum içinde oldukları söylenebilir. Öte yandan, mültecilerle ekonomik çıkar çatışmalarının söz konusu olmadığı, fiziksel yakınlıktan ötürü göçmenlerle daha sık ilişki içerisinde olan insanların mültecilere yönelik daha olumlu tutumlar içerisinde oldukları da ifade edilmektedir (Ankaralı ve ark., 2017). Fiziksel yakınlığın bir sonucu olarak, mültecilerin yaşam koşulları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmanın olumlu tutuma yol açabileceği düşünülebilir. Öte yandan, Suriyeli mülteci bireylerle etkileşime girmeyen, onların sorunları, yaşam koşulları vb. hakkında bilgi sahibi olmayan veya sadece çevreden ya da medyadan bilgi edinen kişilerin mültecilere yönelik

olarak daha olumsuz tutum sergilemeleri beklenmektedir. Dolayısıyla mülteci bir tanıdığın olması/olmaması değişkeninin mültecilere yönelik tutumla nasıl bir ilişki içinde olduğunun incelenmesinde fayda vardır.

İlgili alan yazını incelendiğinde Türkiye’de yapılan araştırmalarda genellikle Suriyeli mültecilerin yaşadığı sorunlar ve ne gibi sorunlara sebep oldukları konularına odaklanıldığı, Suriyeli mültecilere yönelik tutumu ve bu tutumun belirleyicilerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu belirlenmiştir (örneğin, Aktaş, Kındap-Tepe ve Persson, 2018; Kındap-Tepe ve ark., 2019). Bu çalışmada, Suriyeli mültecilere yönelik tutum düşmanca niyet yükleme yanlılığı açısından ele alınarak, sözkonusu tutumun düşmanca niyet yükleme yanlılığı, anne-baba eğitim düzeyi ve mülteci tanıdığının olup olmaması gibi faktörlerle ilişkisi incelenmiştir. Suriyeli mültecilere yönelik tutumlar üzerinde etkili olabileceği düşünülen bu faktörlerin incelenmesinin mültecilere karşı toplumdaki önyargıların azalmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

YÖNTEM

Örneklem

Araştırma örneklemini farklı bölümlerde okuyan üniversite öğrencileri oluşmaktadır. Katılımcılara amaçlı örneklem seçme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemiyle ulaşılarak, toplam 287 kişiden veri toplanmıştır. Ancak, yapılan ön inceleme sonucunda 11 kişi verilerin eksik olması veya aşırı uç değer nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak araştırma kapsamında, yaşları 18-32 arasında değişen ($Ort. = 21.13$, $S = 2.04$), toplam 276 katılımcıdan (126 kadın ve 150 erkek) elde edilen veriler analiz edilmiştir. “Mülteci tanıdığınız var mı?” sorusuna katılımcıların %25.7’si evet (71 kişi), %74.3’ü hayır (205 kişi) cevabını vermiştir. Araştırmada anne-baba eğitim düzeyi ilköğretim ve altı eğitim düzeyi (anne 181, baba 109) ile orta okul ve üstü eğitim düzeyi (anne 95, baba 167) olmak üzere iki grupta sınıflandırılarak kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği. Mültecilere yönelik tutumları belirleyebilmek amacıyla Doğan, Erdoğan, Yunus ve Kındap-Tepe (2017) tarafından geliştirilen ölçek 28 maddeden oluşmaktadır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .96 olarak ifade edilen ölçek tek faktörden oluşup (örn. madde: “Mültecilere ayrılan maddi kaynağın israf olduğunu düşünüyorum.”), her bir madde 5’li Likert tipi bir ölçekle (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) değerlendirilmektedir. Puanlardaki yükselme mültecilere karşı olumsuz tutumları yansıtırken, düşük puan olumlu tutumları yansıtmaktadır. Araştırma kapsamında, var olan ölçek ifadelerinin önüne Suriyeli mülteci ifadesi eklenerek yeniden düzenlenen ölçeğin 16 maddelik kısa formu kullanılmış ve Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulunmuştur.

Düşmanca Niyet Yükleme Yanlılığı Ölçeği. Bireylerin düşmanca niyet yükleme eğilimlerini ölçebilmek amacıyla Aktaş ve Kındap-Tepe, (2019) tarafından Türk örnekleminde kullanılmak üzere geliştirilen ölçek 8 maddeden oluşmaktadır. Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .84 olarak ifade edilen ölçek tek faktörden oluşup (örn. madde: “Yapmak istediğim bir şey engellendiğinde bunun kasıtlı bir engelleme olduğunu düşünürüm.”), her bir madde 5’li Likert tipi bir ölçekle (1-kesinlikle katılmıyorum, 5-tamamen katılıyorum) değerlendirilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan düşmanca niyet yüklemenin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Bu araştırma kapsamında ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının .83 olduğu bulunmuştur.

İşlem ve Etik

Araştırma verileri toplanmadan önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulundan 9/11/2017 tarih ve 9 no’lu karar ile gerekli etik izin alınmıştır. Ölçekler katılımcılara kampüs içerisinde veya toplu uygulama şeklinde sınıf ortamında

gerçekleştirilmiştir. Veriler toplanmadan önce, araştırmanın amacı hakkında katılımcılar genel olarak bilgilendirilip, uygulama ile ilgili gerekli açıklamalar, kimliklerinin gizli kalacağı ve gönüllülüğün esas alındığı araştırmacılar tarafından ifade edilmiştir. Uygulamalar yaklaşık 15 dakikada tamamlanmıştır.

Verilerin İstatiksel Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS v23 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin analizine başlamadan önce veri toplama araçlarında eksik veya hatalı cevaplama olup olmadığı incelenerek, her bir sürekli değişken için verilerin normallik sayılığını karşılayıp karşılamadığı çarpıklık (skewness), basıklık (kurtosis) değerleri ve QQ-plots kullanılarak test edilmiştir. Kullanılan ölçeklerin iç tutarlılıklarını değerlendirmek için ise Cronbach α kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk aşamada Suriyeli mültecilere yönelik tutumlar, düşmanca niyet yükleme eğilimi, mülteci bir tanıdığın olup olmaması ve anne-baba eğitim düzeyi değişkenleri arasındaki ilişki örüntülerini incelemek ve multikollinearity sayılığını test etmek için ise Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. İkinci aşamada ise yordayıcı değişkenlerden hangilerinin Suriyeli mültecilere yönelik tutumları yordamada anlamlı bir katkı sağladığını belirlemek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi öncesinde veri setinin regresyon analizine uygun olup olmadığı kontrol edilmiştir. Örneğin, Durbin-Watson istatistiği incelenerek ($DW = 2.16 < 4$) değişkenler arasında oto-korelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda verilere uygulanan istatistiksel analizlerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Pearson korelasyon analiz sonuçları düşmanca niyet yükleme eğilimi, mülteci bir tanıdığın olup olmaması, anne eğitim düzeyi ve Suriyeli mültecilere ilişkin tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde pozitif ilişkiler bulunduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 1). Baba eğitim düzeyi ile ise istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı gözlenmiştir.

Tablo 1

Yordayıcı Değişkenler ile Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutuma İlişkin Pearson Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	1	2	3	4	5
1. Suriyelilere yönelik olumsuz tutum	-				
2. Düşmanca niyet yükleme eğilimi	.23**	-			
3. Mülteci bir tanıdığın olup olmaması	.18**	.03	-		
4. Anne eğitim düzeyi	.25**	.13*	.01	-	
5. Baba eğitim düzeyi	.06	-.01	.03	.40**	-

Not. * $p < .01$, ** $p < .001$.

Katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarını yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla uygulanan hiyerarşik regresyon analizinde, modele ilk aşamada mülteci tanıdığının olup olmaması (0- evet; 1- hayır) ve anne ve babanın eğitim düzeyi değişkenleri; ikinci ve son aşamada ise düşmanca niyet yükleme eğilimi değişkeni girilmiştir. Araştırma bulguları ilk aşamada girilen değişkenlerden mülteci tanıdığının olup olmaması, anne eğitim düzeyi ve düşmanca niyet yükleme yanlılığı değişkenlerinin Suriyeli mültecilere yönelik tutumları pozitif yönde manidar olarak yordadığını göstermiştir ($p < .001$). Modele ilk aşamada girilen mülteci tanıdığının olup olmaması ve anne eğitim düzeyi değişkenleri birlikte Suriyeli mültecilere yönelik tutumun %9'unu açıklarken, modele düşmanca niyet yükleme eğilimi değişkeni eklendiğinde ise açıklanan varyansın %13 olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgu, araştırma örneklemini kapsamında, mülteci bir tanıdığın olmaması, anne eğitim düzeyinin orta okul ve üstü olması ile düşmanca niyet yükleme eğiliminin yüksek olması gibi

faktörlerin Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumlarda artışa yol açtığına işaret etmektedir. Öte yandan, baba eğitim düzeyi değişkeninin Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarının yordanmasına istatistiksel açıdan anlamlı bir katkısının olmadığı bulunmuştur (bkz. Tablo 2).

Tablo 2

Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumlarının Yordanmasına İlişkin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Aşama	Yordayıcı Değişken	R ²	F	p	β	t	p
1	Mülteci tanıdığının olup olmaması				.37	3.05	.003
	Anne eğitim düzeyi	.09	9.55	.001	.52	4.30	.001
	Baba eğitim düzeyi				-.10	-.86	.390ns.
2	Mülteci tanıdığının olup olmaması				.36	3.00	.003
	Anne eğitim düzeyi				.46	3.85	.000
	Baba eğitim düzeyi	.13	10.40	.001	-.08	-.66	.517
	Düşmanca niyet yükleme eğilimi				.23	3.44	.001

Tartışma

Yapılan bu çalışmada Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun birtakım öncüllerinin belirlenmesi amacıyla söz konusu tutumların düşmanca niyet yükleme eğilimi, anne baba eğitimi ve mülteci tanıdığının olup olmaması gibi değişkenlerle ilişkileri incelenmiştir. Genel olarak, elde edilen bulgular mülteci bir tanıdığının olup olmaması, anne eğitim düzeyi ve düşmanca niyet yükleme yanıllığı değişkenlerinin Suriyeli mültecilere yönelik tutumları pozitif yönde yordadığını göstermiştir. Buna göre, insanların mülteci tanıdığının olması mültecilere yönelik tutumu olumlu yönde etkilemektedir. Bunun olası nedenleri arasında insanların tanıdıkları bir mülteciyle sosyal etkileşime girme yoluyla onlar hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilecekleri, tarafların birbirlerini daha iyi tanıyabilecekleri, dolayısıyla da karşılıklı önyargılarda azalma olabileceği, bunun da olumlu tutumlarda artışa yol açtığı söylenebilir. Anılan bulgu literatürdeki çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Ankaralı ve ark., 2017). Düşmanca niyet yükleme eğilimi açısından bakıldığında ise literatürdeki bilgilerle tutarlı olarak düşmanca niyet yükleme eğilimi arttıkça mültecilere yönelik olumsuz tutumlarda artış olduğu gözlenmiştir (Aktaş, 2001). Özellikle mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde daha belirgin olarak gözlenebilen ekonomik, sosyal ve güvenlikle ilişkili kaygılar ile medyanın Suriyelilerle ilgili yaptığı haberlerde zaman zaman eksiklikler veya yanlışlar bulunması yerel halkta mültecilere yönelik olarak çeşitli negatif algıların oluşmasını destekleyebilmektedir. Nitekim yapılan çalışmalarda özellikle medyanın bu konudaki olumsuz etkileri vurgulanmaktadır (Birdal, 2017, 29 Ocak). Hem ulusal hem de yerel gazetelerde mülteciler ya yoksullukları ve mağduriyetleriyle ya da suç kapsamındaki eylemleriyle yer bulabilmekte (Erdoğan, 2014). Sonuç olarak da Türkiye basınında Suriyeli mülteciler konusunda yapılan haberlerin yerel halkta işgal hissi yarattığı, Suriyeli mültecilerin sayısal çoğunluğunu anlatmak için yapılan dalga, sel metaforlar ülkenin mülteciler tarafından işgal edildiği ve bizim güvenliğimizin tehlikede olduğu algısına yol açtığı ifade edilmektedir (Lortoğlu, 2017). Bu ve benzeri faktörlerin halkın mültecilere yönelik düşmanca yükleme eğilimlerinde artışa yol açtığı ve dolayısıyla Suriyeli mültecilere yönelik daha olumsuz bir tutum içinde olmalarına neden olduğu söylenebilir.

Anne-baba eğitim düzeylerinin etkisine bakıldığında ise beklentilerin aksine sadece anne eğitim düzeyinin mültecilere yönelik olumsuz tutumları pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Buna göre, annenin eğitim seviyesi arttıkça mültecilere olan tutumlarının daha olumsuzlaştığı görülmüştür. Mevcut bulgunun olası bir açıklaması olarak medyanın Suriyeli mültecilere ilişkin algılar ve tutumlar

üzerindeki olumsuz etkilerinden söz edilebilir. Kişilerin eğitim seviyelerinin arttıkça gündemi daha çok takip etmelerini, basında mülteciler hakkında kullanılan üsluptan daha çok etkilenebildikleri ve çocuklarının Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumlarını dolaylı yoldan şekillendirebildikleri söylenebilir. Öte yandan, okur-yazar olmayan ya da en fazla ilkokul mezunu olan kişilerin söz konusu haberlere daha az maruz kaldıkları düşünülebilir. Bu araştırmada elde edilen bulguya paralel şekilde Çalışkan (2019) yaptığı çalışmada yerli halkın Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısının eğitim seviyesine göre farklılaştığını; ilkokul mezunu kişilerin Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısının diğer eğitim seviyesine sahip kişilerden düşük olduğunu ortaya koymuştur. Tüm bu bulgular eğitim seviyesinin tutumların şekillenmesinde önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir.

Bu araştırma Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun azalmasında anne eğitim düzeyi, mülteci bir tanıdığının olup olmaması ve düşmanca niyet yüklemde bulunma eğilimi gibi faktörlerin önemini göstermekle birlikte çalışmanın bazı kısıtlılıkları bulunmaktadır. Araştırma verilerin kağıt-kalem testiyle öz-bildirime (self-report) dayanması bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların ölçek sorularına verdikleri cevapların geçerliğinin katılımcının dürüstlüğü ve öz-farkındalığıyla yakından ilgili olduğu göz önüne alındığında, katılımcıların gerçek hayattaki tutumlarını yansıtmak yerine sosyal açıdan arzu edilir tutumları yansıtmaya eğilimini girebilecekleri söylenebilir. Dolayısıyla, söz konusu çalışmayı ve literatüre olası katkısını daha da güçlendirmek için farklı veri toplama yöntemlerinin (örneğin, gözlem, görüşme vb. gibi) kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırma kapsamında sadece bir örneklem grubundan veri toplanması araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır. Suriyeli mültecilere yönelik tutumların öncüllerinin ele alındığı benzer çalışmaların farklı bölgelerde, farklı örneklem gruplarıyla yapılması önerilmektedir. Öte yandan, ileride bu konuda yapılacak çalışmalarda medyanın mültecilere yönelik tutumlar üzerindeki etkileri konusunda kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu da söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, V. (2001). Çocuklarda Saldırganlık ile Olumsuz Niyet Yükleme Eğilimleri Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*
- Aktaş, V. ve Kındap Tepe, Y. (2019). Düşmanca niyet yükleme eğilimi ölçeğinin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. Talas, M (Ed.), *Toplumsal Psikoloji Araştırmaları* içinde (s. 143-163). Ankara: İKSAD yayınları.
- Aktaş, V. ve Kındap Tepe, Y. (08-10 Mart 2019). *Düşmanca niyet yükleme eğilimi ölçeği geliştirme çalışması*. 1. Uluslararası Harran Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, Urfa, Türkiye.
- Aktaş, V., Kındap-Tepe, Y., & Persson, R. S. (2018). Investigation of attitudes of university students towards refugees. *Current Psychology*. <https://doi.org/10.1007/s12144-018-9971-y>.
- Aktaş, V., Şahin, D. ve Aydın, O. (2005). Saldırgan olan ve olmayan çocuklarda düşmanca niyet yükleme yanlılığının cinsiyete bağlı olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20(55), 43-57.
- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Küneuroğlu, M., Çaça, M., Özislam, M. E. ve Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara bakış açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7, 122-132.
- Birdal, K. B. (2017, 29 Ocak). Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumlar. *Evrensel*. Erişim Adresi: <https://www.evrensel.net/haber/305937/doc-dr-kavakli-suriyeliler-bu-toplun-yeni-otekileri>.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği [UNHCR]. (2019, Aralık). *Mültecileri Korumak*. Erişim Adresi: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/05/UNHCR_Brochure_TR.pdf.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği [UNHCR]. (t.y.). *Mültecilerin*

- hukuki statüsüne ilişkin sözleşme.* Erişim Adresi: <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye’de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of Worlds Of Turks*, 7(2), 35-58.
- Çalışkan, S. (2019). Ev sahibi halkın Suriyeli göçmenlere yönelik tutumu: İstanbul Sultanbeyli- Kadıköy ilçeleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (66), 640-650.
- Çetin, R. (2018, 10 Ağustos). Çocuğu dövdükleri iddiasıyla Suriyelilere saldırdılar. *Hürriyet* Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/cocugu-dovdukleri-iddiasıyla-suriyelilere-saldi-40924495>.
- Demirbaş, H. ve Bekaroğlu, E. (2013). Evden uzakta olmak: Sığınmacıların/mültecilerin psikolojik sorunları ve alınacak önlemler. *Kriz Dergisi*, 21(1-3) 11-24. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000334
- Dodge, K. A. (1980). Social cognition and children’s aggressive behaviour. *Child Development*, 51, 162-170.
- Dodge, K.A., & Newman, J.P. (1981). Biased decision-making process in aggressive boys. *Journal of Abnormal Psychology*, 90, 375-379.
- Dodge, K. A., Schwartz, D., Coie, J. D., Hubbard, J. A., Cillessen, H.N., Lemerise, E. & Bateman, H. (1998). Social- cognitive and behavioral correlates of aggression and victimization in boys’ play groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26 (6), 431-440.
- Doğan, M., Erdoğan, S., Yunus, S. ve Kındap Tepe, Y. (2017). Mültecilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. In L. Aydemir (Ed.), *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Berlin Konferansı. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- European Union Agency for Fundamental Rights [FRA], (2011). *Migrants, minorities and employment Exclusion and discrimination in the 27 Member States of the European Union (Update 2003 – 2008)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Erdoğan, M. (2014). *Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Raporu-HUGO. Yönetici özeti & Rapor, Kasım 2014. Erişim Adresi: <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2014/12/hugo-rapor-tc3bcrkiyedeki-suriyeliler-toplumsal-kabul-ve-uyum-kasc4b1m-2014-04122014-tr1.pdf>.
- Ersoy, Ö. ve Şahin, F. (1999). 0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 1(1), 58-62.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mülteciler Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-256.
- Güney, Ü. ve Konak, N. (2016). Bolu’da Suriyeli ve Iraklı sığınmacılar: Milliyetçilik, erilik ve vatandaşlık temelinde öteki algısı. *Alternatif Politika Dergisi*, 8(3), 505-535.
- Hagen-Zanker J (2008). *Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature*. Maastricht Graduate School of Governance, Maastricht.
- Hamsici, M. (2019, 20 Ağustos). Türkiye’de kaç Suriyeli var, en çok Suriyeli nüfusu hangi şehirde yaşıyor? *BBC Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49150143>.
- Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relationships*. New York: Wiley
- IOM. (2018-2019). *MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi*. IOM Türkiye. Erişim Adresi: https://turkey.iom.int/sites/default/files/sitreps/MCOF_TR.pdf.
- ILO, IOM, & OHCHR (2001, Ağustos). *International Migration, Racism, Discrimination and Xenophobia*. Discussion Paper prepared by the ILO, IOM and OHCHR for the World Conference Against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance. Erişim Adresi: www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/wcar.pdf

- Kındap Tepe, Y., Aktaş, V., Caner, M., Demirel, R., Kanat, C., Güre, K. ve Yeşildağ, E (2019). Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumun belirleyicileri dindarlık, yurtseverlik, ayrımcılık ve hoşgörü olabilir mi? *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43 (2), 115-138.
- Lortoğlu, C. (2017). Suriyeli mültecilerin “misafir” olma haline misafirperverlik hukuku ve etiği açısından bakış. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 11, 54-80.
- Makhashvili, N., Chikovani, I., McKee, M., Bisson, J., Patel, V., & Roberts, B. (2014). Mental disorders and their association with disability among internally displaced persons and returnees in georgia. *Journal of Traumatic Stress*, 27(5), 509–518. <http://doi.org/10.1002/jts.21949>.
- Mızrakçı, Ş. (1994). Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına etki eden faktörler: Demografik özellikleri, kendi yetiştiriliş tarzları, çocuk gelişimine ilişkin bilgi düzeyleri ve çocuğun mizacına ilişkin algıları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir, Türkiye.*
- Miller, S. D. (2018). *Xenophobia toward Refugees and Other Forced Migrants*. World Refugee Council Research Paper No. 5 - September.
- Mülteciler Derneği (2019, Ekim). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı. Erişim Adresi: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.
- Ömeroğlu, F. (1996). Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Terbiyesinde Annenin Rolü ve Annelerin Çocuk Yetiştirme Tutumları. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*
- Önen, C., Güneş, G., Türeme, A. ve Ağaç, P. (2014). Bir mülteci kampında yaşayan Suriyelilerde depresyon ve anksiyete durumu. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 223-230.
- Öztürk, Ç. (2017, 06 Ekim). Adana Haberleri: Bir kişinin öldürüldüğü Suriyeli kavgası güvenlik kamerasında. *Hürriyet*. Erişim Adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/1-kisinin-oldugu-suriyeli-kavgasi-guvenlik-kame-40601591>.
- Özyürek, A. ve Şahin, F.T. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Şanlı, D. ve Öztürk, C. (2015). Anne babaların çocuk yetiştirme tutumları ve tutumlar üzerine kültürün etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(4), 240-246.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995). *Ailede çocuk eğitimi araştırması: Aralık 1992 - Aralık 1993* (Yayın No. 84, ISBN: 975-19-1230-X). Ankara.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019, Ekim 31). İkamet İzinleri. Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/>.
- Türk Tabipler Birliği. (2016). Savaş, Göç ve Sağlık. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Ulu, Gökmen (2017, 08 Nisan). Torbalı'da halk ayaklandı; 500 Suriyeli mahalleyi terk etti. *Sözcü*. Erişim Adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/torbalida-halk-ayaklandi-500-suriyeli-mahalleyi-terk-etti-1781839/>.
- UN High Commissioner for Refugees [UNHCR]. (2019, 20 June). *Global Trends: Forced Displacement in 2018*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>.